

Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) och Designing Out Crime (DOC).

En användbar, verkningsfull, konkret och genomförbar strategi
för att i samverkan förebygga brott och otrygghet.

Föredrag hållet av Paul van Soomeren vid BRÅ:s konferens om bebyggelseinriktade
åtgärder mot brott den 4 april 2002

Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) och Designing Out Crime (DOC)

En användbar, verkningsfull, konkret och genomförbar strategi för att i partnerskap förebygga brott och otrygghet

Amsterdam, 10 september 2001

Paul van Soomeren
DSP - groep
Van Diemenstraat 374, 1013 CR Amsterdam
The Netherlands
ph. 0031 (0)20 6257537
fax 0031 (0)20 6274759
www.dsp-groep.nl
pvansoomeren@dsp-groep.nl

Innehåll

- 1 Inledning
  - 1.1 Brottslighet och rädsla för brott är allvarliga problem
  - 1.2 Brottsprevention och minskad rädsla för brott genom stadsplanering och byggnaders utformning
  - 2 Brottslighet och otrygghet i städerna; aktuellt forskningsläge
  - 3 Från gärningsman till tillfälle; från reaktion till prevention
  - 4 CPTED i Europe
  - 4.1 Brottslighet, rädsla för brott och otrygghet i höghusområden
  - 4.2 Rädsla för brott
  - 4.3 Polisiära initiativ: Secured by Design och holländska polisens märkning för tryggt boende
  - 4.4 Europeisk standard för att bygga bort brott
  - 5 Slutsats
- Källförteckning

1 Inledning

1.1 Brottslighet och rädsla för brott är allvarliga problem

I den Europeiska stadgan för städer hävdas den grundläggande rätten till "en säker och trygg stad, så långt som möjligt fri från kriminalitet, ungdomsbrottslighet och våld", som medborgarna i de europeiska städerna har. Denna grundläggande rätt till ett tryggt samhälle har infogats i många nationella och lokala program för att minska brottsligheten över hela Europa.

I slutdeklarationen från en internationell konferens som anordnades av Europarådets kommunalkongress (CLRAE; 1997) fastslogs:

"att kriminalitet, rädsla för brott och otrygghet i städerna i Europa är allvarliga problem för allmänheten (...) och att hitta tillfredsställande lösningar på dessa är en av de viktigaste nycklarna till fred och stabilitet för medborgarna".

Den första rekommendationen från konferensen löd:

"lokala och regionala myndigheter i Europa bör, med fortsatt medverkan från allmänheten, utveckla integrerade handlingsplaner för att minska brottsligheten, där minskning av brottsligheten ingår som en del av de lokala myndigheternas ansvar i alla dess delar. I en sådan plan bör det anges vilka typer av brott som ska angripas liksom mål, tidtabell och förslag på åtgärder. Planen bör också grundas på en aktuell och omfattande undersökning av statistik och brottsdiagnos".

I detta hänseende underströk också CLRAE betydelsen av att "främja samarbete mellan polisen och professionella stadsutformare and säkerställa att poliser är särskilt utbildade i att ge råd om sambandet mellan brottslighet och den uppbyggda miljön".

1.2 Brottsprevention och minskad rädsla för brott genom stadsplanering och byggnaders utformning

Europeiska Unionens Råd för rättsliga och inrikes frågor (mötet 2001-03-15) nådde en politisk överenskommelse om slutsatserna från EU:s expertkonferens "Mot en kunskapsbaserad strategi för att förebygga brottslighet" (Sundsvall, Sverige 2001). I slutsatserna från konferensen sades att:

"Crime Prevention through Environmental Design, eller Designing out Crime (CPTED/DOC), har visat sig vara en användbar, effektiv, mycket konkret och genomförbar strategi för att förebygga brottslighet och känslor av otrygghet integrerad i en tvärvetenskaplig ansats. Bra exempel på CPTED/DOC bör samlas in, utvärderas och göras tillgängliga för berörda parter. I processen bör gemensamma ramar för begrepp och processer användas och överförbara principer identifieras." Vid denna EU-konferens underströks också:

"när det gäller att förebygga rädslan för brott ska denna betraktas som ett socialt problem i sig och behandlas som ett sådant".

Uttalanden och rekommendationer rörande samarbetet mellan specialister på utformning av den fysiska miljön och miljöplanering å den ena sidan och brottsexperter å den andra blir allt vanligare i Europa. De utgår från antaganden om hur den fysiska miljön samverkar med mänskligt beteende. Det är uppenbart att resultaten av stadsplanering och arkitektur påverkar hur människor uppträder och vilken väg de väljer (ung/gammal, kvinna/man, potentiell gärningsman/potentiellt offer).

Därför följer att stadsplanering också har betydelse för brottslighet och rädsla för brott genom att påverka beteende och attityder hos exempelvis,

- gärningsmän;
- formella väktare som polis;
- informella väktare t.ex. de boende som övervakar en miljö;
- potentiella brottsoffer (eller måltavlor för brott) eller personer som känner otrygghet.

I många experiment har visats att vissa typer av brott kan minskas genom att påverka tillfällena till brott i den uppbyggda miljön utan att det leder till att brottsligheten förflyttas till annan plats (Hesseling, 1994). Att flytta folksamlingar kring nattöppna krogar bort från oövakade skyltfönster efter stängningsdags skulle utan tvekan minska mängden inbrott och vandalism riktade mot butikerna. Genom att kontrollera tillträde till och överblick över parkeringsutrymmen under jord skulle möjligheterna att upptäcka och gripa gärningsmän öka. Det skulle i sin tur minska antalet överfall och bilstölder i dessa parkeringsutrymmen. Listan över framgångsrika exempel på hur antalet brottstillfällen kan minskas kan göras längre.

Det finns gott om exempel på bostadsprojekt där dålig utformning har bidragit till allmän nedslitning och förfall i stadsområden. Dåligt utformad bebyggelse har byggts om med eftertanke och med siktet inställt på att minska antalet brottstillfällen. Många gånger har invånare efter ombyggnaden önskat återvända till bostadsområden som de tidigare lämnat eftersom de känt sig otrygga. I nya bostadsområden och byggprojekt inkluderas numera goda brottsförebyggande

inslag vid utformningsfasen. Forskare har också fastställt att brottslighet minskat exempelvis till följd av att förändringar gjorts i utformningen av stora kommunala bostadsområden.

Köpcentra är en annan typ av byggnader som gynnas av goda planeringsidéer. På designstadiet beaktas centrets lokalisering, parkeringsutrymmena och infrastrukturen för transporter för att kunna ta med goda utformningsinslag. I stora snabbköp används också metoder för att bygga bort brottslighet för att minska både stölder som begås av anställda och brott som begås av kunder.

Bevisen är också överväldigande när det gäller otrygghet och den uppbyggda miljön, t.ex. gångtunnlar för fotgängare, brist på övervakning och framför allt belysningsnivå och mörka gator. Paralleller kan dras till vandalism. När de har tillfrågats har gärningsmän (och offer) vid inbrott, bilstölder, våldtäkter eller överfall alla pekat på faktorer som hängt samman med miljö och utformning (Cornish och Clarke, 1986). Forskningsresultaten visar att offrens känslor av otrygghet tydligt hänger samman med just de kännetecknen på en plats, som får gärningsmän att begå ett brott.

Därför är det inte förvånande att allt fler lokala och regionala myndigheter i Europa insisterar på tillämpningar i planeringen som visar att principerna för att förebygga brottslighet och minska rädsla genom stadsplanering och byggnaders utformning har beaktats.

I det här dokumentet presenteras exempel på gamla och nya ansatser för att införliva CPTED-teori och -praktik i det dagliga beslutsfattandet i lokala, regionala och nationella organ, vilka är engagerade i arbetet för varje europeisk medborgares rätt såsom den formulerats i Europeiska stadgan för städer: att leva i en "trygg och säker stad, så långt som möjligt befriad från kriminalitet ungdomsbrottslighet och aggression".

För att nå detta viktiga mål kommer CPTED att vara till stor hjälp. Eftersom CPTED-metoden är kunskapsbaserad är det nödvändigt att först kontrollera fakta om brottslighet och rädsla för brott. Det kommer att göras i nästa avsnitt.

Not ¹ Begreppet CPTED används också i den världsomspännande organisation som samlar forskare, specialister och praktiker på området: International CPTED Association (ICA; se www.CPTED.net). Se också European Designing Out Crime Association (www.e-doca.net).

2 Brottlighet och otrygghet i städerna: aktuellt forskningsläge

Sedan slutet av 1980-talet finns det ett bra instrument för att följa brottslighet och hur brott uppfattas över hela världen: Internationella brottsofferundersökningen (ICVS). Utvecklingen av ICVS påbörjades 1987 för att främja internationell jämförande forskning. Den första undersökningen år 1989 begränsades till femton industriländer. Med den andra omgången av ICVS år 1992 utökades omfattningen genom engagemanget från FN:s Interregional Criminal Justice Research Institute, som utvecklade undersökningen till ett globalt projekt som täcker alla världsdelar. Med ICVS-undersökningarna 1996 och 2000 har detta bekräftats.

I ICVS ingår två huvuddrag.

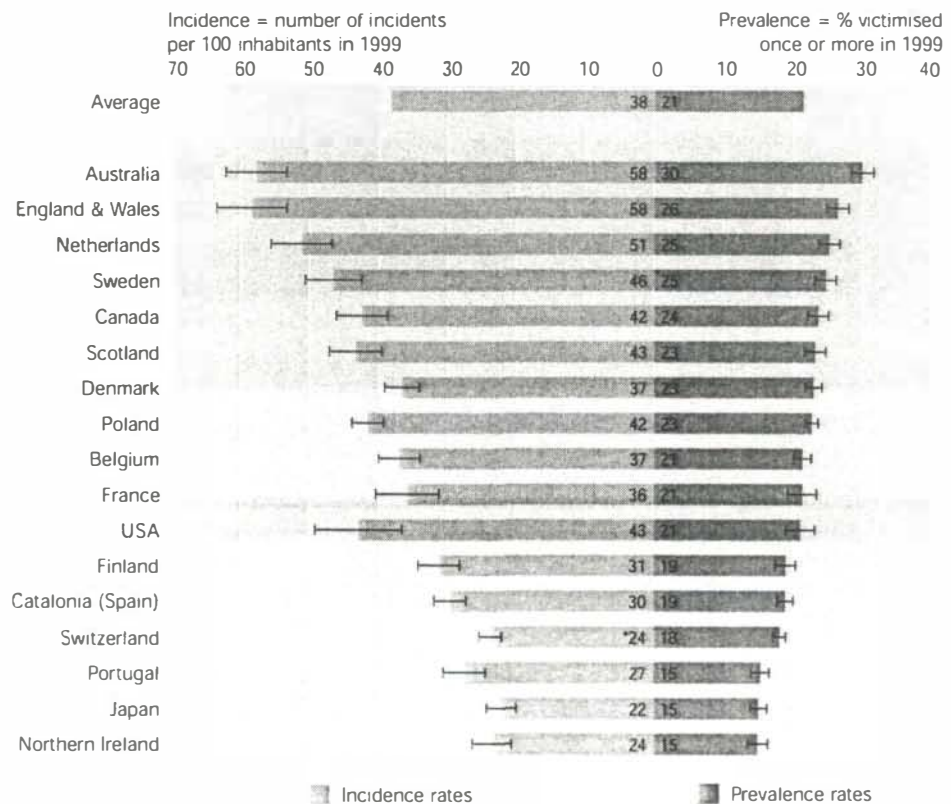
För det första är det ett kraftfullt instrument när det gäller att, på ett standardiserat sätt, följa brottslighet och hur brott och rättsskipning uppfattas över världen, oberoende av information i officiella källor. Det unika värdet med ICVS märks på det växande intresse som viktiga internationella organisationer visar för det, till exempel Världshälsoorganisationen, Världsbanken, Europeiska kommissionen, World Society of Victimology och European Designing out Crime Association (e-doca).

Det andra kännetecknet för ICVS-undersökningarna är att de innehåller en mängd data för forskare som intresserar sig för mönster, grunddrag och effekter av att bli brottsoffer.

Mer information och den senaste rapportens hela text finns på www.wodc.nl.

Nedan presenterar vi endast två av de många figurerna i rapporten. En beskriver den övergripande för brottsoffernivån (ICVS 2000. 38). Den andra beskriver rädsla för brott och känslor av otrygghet (ICVS 2000.81).

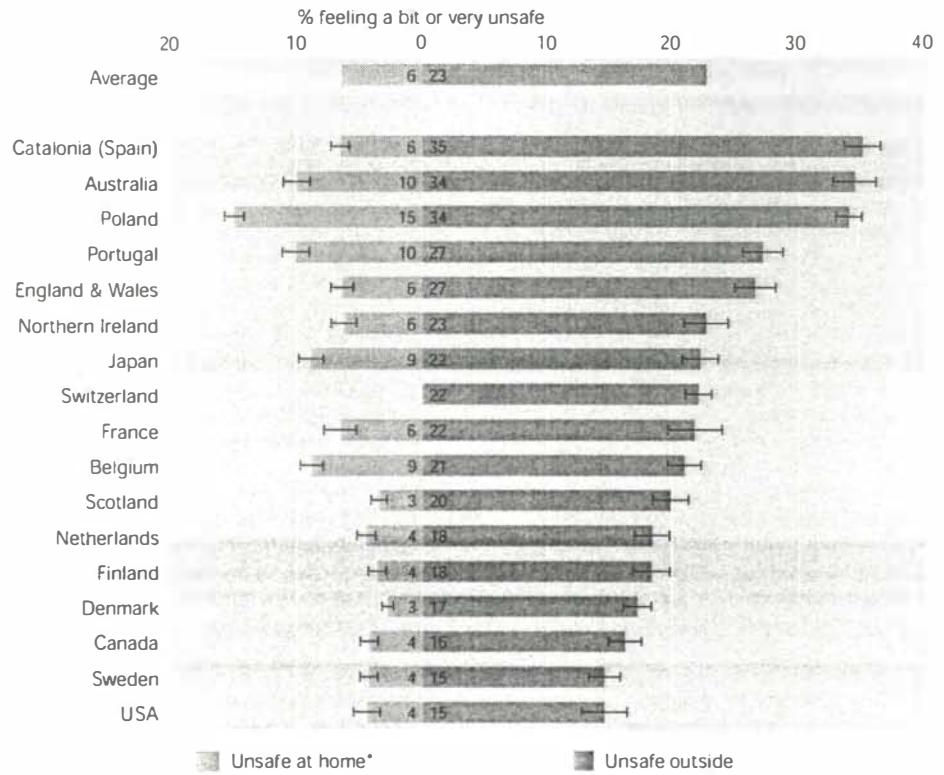
Overall victimisation

Countries are sorted by prevalence rates.

* Incidence rates for Switzerland are estimated.

Concern about being out alone and at home after dark

Countries are sorted by unsafe outside.

* Results on safety at home are not available for Switzerland.

3 Från gärningsman till tillfälle; från reaktion till prevention

De traditionella förklaringarna till brottslighet ryms inom debatten om arv kontra miljö.

I teorin om arvet betonas vikten av biologiska faktorer och arv och slår fast att det är så människor blir kriminella. Människor påverkas av diet, kroppskemi och genetiska faktorer på samma sätt som fåglar är programmerade för att flyga söderut eller fiskar att återvända till samma floder. Det är dessa faktorer som skapar en benägenhet för dåligt uppförande.

Å andra sidan finns miljöteorin. Enligt dess idéer är det uppfostran som bestämmer vårt beteende. Familjen och våra vänner påverkar oss till att begå, eller att inte begå brott. Vi kan fortfarande höra våra föräldrar varna oss för att lära oss dåligt beteende om vi håller ihop med fel ungdomar. Vi ser barn som misshandlats av sina föräldrar, som sedan själva blir misshandlande föräldrar. Detta är exempel på miljöteorins tankar.

Arv och miljö finns fortfarande som förklaringsmodeller. Förklaringar som utgår från arv är personlighetsteorier. Förklaringar som utgår från miljö kallas miljöteorier. Tillsammans med en tredje förklaringsmodell, tillfällesteorin, utgör de huvudsakliga tankegångarna som har utvecklats för att förklara och förhindra kriminalitet.

Det var emellertid inte i första hand en vetenskaplig förklaring till kriminalitet som politiska beslutsfattare behövde (och fortfarande behöver), utan en metod för att tackla kriminalitet för att göra den mer hanterlig.

De politiska beslutsfattarnas behov av användbara metoder gjorde att kriminologer letade efter alternativ till personlighets- och miljöteorierna om brottslighet och brottslingar. Det är därför tillfällesteorin utvecklades på 1960- och 1970-talen. Tillfällesteorin betonar betydelsen av fyra hörnstenar: gärningsman – tillfälle – offer – vakter. Enligt teorin begås en brottslig handling endast om de tre första faktorerna är närvarande och den sista faktorn (vakter) inte är det. Genom en ansats som utgår från tillfället fokuserar man på den situation då en gärningsman möter – söker - ett "oförsvarat" offer; det må vara en person att överfalla, en bank att råna eller ett hus att göra inbrott i. Med detta synsätt flyttades fokus från en reaktivt synsätt – agera när ett brott har ägt rum – till en mer proaktiv hållning: agera innan ett brott begås och förhindra lagbrottet. Ett av de områden där tillfället som utgångspunkt har visat sig värdefullt är stadsplanering och byggnaders utformning. I Kanada och USA har denna metod blivit känd som "crime prevention through environmental design – CPTED" (uttalas sep-ted).

Teorin om brottsprevention genom utformning av den fysiska miljön baseras på den enkla idén att brott delvis är resultatet av tillfällena som den fysiska miljön erbjuder (se även Kube, 1982). Om det stämmer borde det vara möjligt att ändra den fysiska miljön så att sannolikheten för brott minskar. Idén påminner om synen på hälsovårdens historia där man framhåller att förbättringar i miljön grundligt har förändrat hälsoläget och medellivslängden i västländerna under de senaste århundradena. Den enorma framgången vad gäller människors hälsa kan bara delvis tillskrivas bättre medicinsk behandling. Den berodde i stället huvudsakligen på ingenjörer (rent vatten, bättre avloppssystem), tekniker, inrättningar för stadsunderhåll, arkitekter och stadsplanerare.

Under den övergripande rubriken "Crime Prevention Through Environmental Design" ryms tre urskiljbara metoder eller teorier.

C. Ray Jeffery

Termen CPTED myntades av C. Ray Jeffery, som i en bok, publicerad 1971, hävdade att sociologer och kriminologer kraftigt överdrivit de sociala orsakerna till brott och förbisett både biologiska och miljöbetingade faktorer. Jeffrey föreslog att brottsförebyggande åtgärder borde inriktas på faktorer som hängde samman med brottets biologi och särskilt på att minska de miljöbetingade tillfällena för brottslighet.

Enligt Clarke (2001) möttes Jefferys bok "antingen med likgiltighet eller betydande fientlighet från kriminologer, som särskilt stöddes av de biologiska argumenten. Boken innehöll få föreskrifter om hur brottsstillfällen skulle minskas, men anhängarna, framför allt Tim Crowe (1991) har numera utvecklat omfattande riktlinjer för att minska brottsstillfällen i den uppbyggda miljön, avsedda att vägleda polis, stadsplanerare och arkitekter. Dessa riktlinjer har framförts vid hundratals utbildningstillfällen som anordnats av Crowe och andra över hela USA".

Oscar Newman

Den andra ansatsen som ryms i begreppet brottsprevention genom utformning av den fysiska miljön är teorin om "försvarbara utrymmen" som utvecklades av arkitekten Oscar Newman

Noot ² Det bör tilläggas att begreppet tillfälle redan förekommit i brottspublikationer på 1800-talet. Fram till första hälften av 1900-talet ansågs det inte vara särskilt relevant. Tillfälle utvecklades som ett användbart begrepp rörande brottsförebyggande omkring 1920 av forskare inom Chicago-skolan (se CLRAE, 1987 och Soomeren, 1987).

(1972) oberoende av Jeffrey och vid ungefär samma tid. Newman lade mycket av skulden av den höga brottsligheten i kommunala bostadsområden på deras layout och utformning. Han hävdar att egenskaper som hänger samman med arkitektoniska aspekter eller stadsplanering har en direkt inverkan på omfattningen och typen av lokal brottslighet.

"Vårt arbete under de två senaste åren, som koncentrerats på ... den spatiala organisationen av bostadsområden i våra stadskärnor, har fått oss att dra slutsatsen att det statistiska inslagets utformning i vår miljö är en faktor i sig som signifikant påverkar brottsfrekvensen. (Newman, 1973,XII)".

Newmans centrala begrepp är försvarbara utrymmen (Defensible Space). I begreppet ingår fyra designfaktorer. Dessa fyra faktorer bidrar var för sig och tillsammans till att en säker miljö skapas (Newman, 1972,9; Newman, 1973,XV and 2).

1 Territoriell definition

Genom att använda verkliga eller symboliska hinder kan en viss boendemiljö delas i zoner som är hanterliga för invånarna och som de lätt ser som sina, dvs. "det här är mitt område, mitt territorium." En central fråga är övergången från privat utrymme (lätt att hantera) till allmänt utrymme (svårt att hantera).

2 Synlighet/överblick

De boende måste kunna överblicka vad som händer i anslutning till de allmänna utrymmena i och utanför byggnaden. Det är ett av villkoren för den territoriella definitionen.

3 Stigmatisering

Rätt användning av material, god arkitektonisk utformning och, sist men inte minst, god strukturell planering kan förebygga att de boende i en byggnad eller ett bostadskomplex ses som sårbara och/eller från att bli stigmatiserade, vilket i sig kan leda till en känsla av isolering.

4 Närliggande områden

Säkerheten i närliggande områden bestäms delvis av "intensivt använda kommunala inrättningars strategiska geografiska läge".

Newman underbygger sin teori på två sätt.

Först, genom en analys av 133 kommunalt ägda bostadskomplex i New York City.

Han analyserade brottsligheten i dessa komplex genom att använda siffror från New York City Housing Authority Police Department³. För ett antal typer av brott visar dessa siffror exakt var brott begås i anslutning till ett bostadskomplex.

Det visade sig att hissen är den farligaste platsen i byggnaden, följd av entrén och hallen, med trapporna på fjärde plats (främst brandstegarna på byggnadens baksida).

Newman lägger emellertid till ytterligare ett bevis för sin teori genom att jämföra två närliggande bostadskomplex. Det ena har, säger Newman, många goda kännetecken hos ett "försvarbart utrymme", medan det andra inte har det. Som man kan vänta sig är brottsligheten minimal i det "goda" komplexet, medan den är hög i det "dåliga" komplexet. Enligt Newman kan dessa skillnader inte avfärdas på grund av olika särdrag hos dem som bor i de två komplexen (se även: Newman, 1975 and Newman and Franck, 1980).

Clarke (2001) menar att "Newman, och några andra upplysta arkitekter, som exempelvis Richard Gardiner (1978), lägger fram ett stort antal detaljerade utformningsförslag för att ändra dessa förutsättningar och göra boende säkrare. Avsikten med Newmans förslag var att uppmuntra naturligt territoriellt beteende hos de boende genom att göra det möjligt för dem att övervaka de allmänna utrymmena runt deras eget boende. Hans tes kritiserades hårt av kriminologer och andra samhällsvetare som anklagade honom för 'miljödeterminism' och för att dra förenklade slutsatser om mänskligt beteende utifrån djurs territoriella beteende. Ändå har Newman haft en enorm påverkan på utformningen av kommunalt ägda bostäder i många delar av världen. Det är till stor del på grund av hans argument om deras brottsframkallande potential som man nu till stor del överger höghusbyggande i kommunalt ägda bostäder. Under de senaste åren har den federala regeringen i USA åter börjat uppmärksamma Newman och har gett honom i uppdrag att publicera en omformulering och ett försvar för hans ståndpunkter. (Newman 1996)."

Situationell metod

Den tredje metoden för utformning av den fysiska miljön är situationell brottsprevention, som utvecklades av den brittiska regeringens kriminalforskningsavdelning i mitten på 1970-talet (Mayhew et al., 1976; Clarke och Mayhew, 1980, Clarke 1997). Den situationella metoden handlar inte i första hand om arkitektonisk utformning och den uppbyggda miljön. Inte heller riktas fokus i första hand på plundringsbrott såsom rån eller inbrott. Snarare är det en generell metod för att minska tillfällena för all slags brottslighet oavsett i vilket sammanhang den uppträder.

Noot ³ Det är vanligt att kommunala bostadsföretag i USA har en privat polisstyrka som arbetar inom bostadskomplexen.

4 CPTED i Europa

I Europa är dessa CPTED-liknande brottförebyggande metoder också kända som den "situationella metoden" (se ovan), "Designing out crime (DOC)", eller - för att betona de mer sociala och organisatoriska aspekterna av ansatsen - "minskningen av brottslighet och fruktan för brott genom stadsunderhåll, stadsplanering och arkitektonisk utformning" och "Teorin om minskning av situationell brottslighet genom partnerskap" (SCRIPT; Sommeren, 2001).

Generellt är den europeiska versionen av CPTED (vad den än må kallas) förvisso mer fokuserad på sociala och organisatoriska frågor än på den fysiska miljön, men här håller vi oss än så länge till namnet CPTED.

På de kommande sidorna ska vi studera fyra exempel på konkreta CPTED-metoder så som de har genomförts i europeiska länder.

- 1 Brottslighet och rädsla för brott i höghusområden
- 2 Reaktionen och handlingsätt vid rädsla för brott.
- 3 Polisen introducerade märkningar för att genomföra brottförebyggande program såsom Secured by Design (Storbritannien) och Polisens märkning för tryggt boende (Nederländerna).
- 4 Europeisk standardisering

4.1 Brottslighet, rädsla för brott och otrevnad i höghusområden

På sextio- och sjuttio-talet byggdes många höghusområden för framför allt socialt och kommunalt boende. I de flesta länderna har dessa områden drabbats av allvarliga problem. Genom kriminalitet, och i än högre grad rädsla för brott och aggressivitet, förstördes snabbt den Corbusier-inspirerade och likartade arkitekturen och stadsplaneringen. Dessa områden byggdes av idealistiska arkitekter som en sorts "fattigmansutopi".

Exempel på dessa kan man hitta i alla europeiska länder, t.ex.:

- Rennbahnweg, Wien i Österrike
- Argenteuil nära Paris i Frankrike
- Bijlmermeer i Amsterdam i Nederländerna (Soomeren 1997)
- Åtskilliga kommunalt ägda boendeprojekt i UK (Hough och Mayhew, 1982)

Från åttiotalet och framåt har flera av dessa områden antingen rivits ner helt eller blivit grundligt omarbetade.

Vi kan få en impressionistisk beskrivning över vad som gick fel genom att läsa Alice Colemans arbete (1985): "Utopia on trial" I sin bok går Coleman till hårt angrepp mot efterkrigstidens hyresbostäder (det så kallade Utopia). Coleman gör detta i form av en rättegång (fiktiv, naturligtvis) fullständig med åtal, bevisföring, försvarare, korsförhör och ett domslut som skyldig. Hon baserar sin rättegång på en omfattande forskningsstudie i tre områden i London - två i innerstaden och ett i förort. Hon tog med mer än 100 000 lägenheter och mer än 4 000 enfamiljshus i sin extremt detaljerade analys.

Hon jämför utformningen av dessa våningar med utformningen av "oplanerade" enfamiljshus från före kriget och dessa i enlighet med sex indikatorer på social misstämning som hon kallar "otrevnad": skräp, graffiti, skadegörelse, barn i barnomsorg (!), urin och avföring. Hon undersökte inte brottslighet. De "skyldiga" arkitektoniska dragen liknar i hög grad dem som listats av Newman och berör huvudsakligen storskaliga byggnader (antal lägenheter per hus, byggnadens höjd, antal hus per komplex) och på tillgängligheten (antal lägenheter per entré, antal interna sammanbindande gångar mellan husen, antal sidor som man kan komma in i huset från, etc.).

Budskapet är: ju mer storskalig och tillgänglig, desto mer "otrevnad". Coleman har mer att säga. I sin bok inkluderar hon ett stort antal sociala och sociodemografiska variabler. Emellertid drar hon slutsatsen att dessa faktorer inte kan förklara - eller snarare inte tillräckligt kan förklara - den "sociala misstämningen".

Ett undantag finns. Antalet barn visade sig faktiskt ha betydelse för graden av social misstämning i de undersökta komplexen: "...". Stor barntäthet har stor betydelse och kan dölja utformningens effekt." (Coleman 1985, 89).

Coleman kritiserar inte bara. Hon pekar också på korrigerande eller förebyggande åtgärder som kan vidtas. Poängen i hennes budskap är "litet är vackert". Inte storskaliga byggnader, men små enheter som inte är alltför tillgängliga. Det hon föredrar är fristående hus eller parhus (1920-

Noot ⁴ Dessa inkluderar populationens struktur, fattigdom, arbetslöshet, koncentration av problemhushåll, selektiv migration, närvaron eller frånvaron av formella vakter.

talets/1930-talets hustyper) med en liten inhägnad gård på framsidan och en stor bakgård som gränsar till grannarnas bakgårdar. Vad beträffar kostnader i form av utrymme och pengar, avfärdar Coleman dem som myter. Hon hävdar att de verkliga skälen till att bygga hyreshus varken är finansiella eller utrymmesmässiga, utan beror på arkitekters och stadsplanerares nycker.

Sammanfattning

Löst baserat på Newman och Colemans idéer har tiotusentals bostäder och tusentals områden rivits. Eftersom det rörde sig om relativt nya lägenheter ökade kostnaderna med flera miljarder euro – och stiger fortfarande! Åtskilliga arkitekters, stadsplanerares och ingenjörers drömmar förvandlades uppenbarligen till mardrömmar, hemsökta av brott och där rädsla och otrygghet härskade.

4.2 Rädsla för brott

Vanligtvis motsvarar rädsla för brott rädslan att personligen bli offer för en viss typ av brott. Till exempel tillfrågas personerna i en brottsofferundersökning hur sannolikt de tror att det är att de kommer att bli utsatta för inbrott (eller...) det kommande året. En annan fråga som ofta används i brottsofferundersökningar för att mäta utsattheten för gatuvåld och känslor av otrygghet i relation till stadsmiljön är: "Hur trygg känner du dig när du går omkring ensam i ditt område när det är mörkt? Känner du dig mycket trygg, ganska trygg, lite otrygg eller mycket otrygg?" Denna fråga har typiskt nog visat sig måla en annan bild av "rädsla för brott" än den som kommer fram när man till exempel ställer frågor om uppfattningen av risker. Typiskt nog visar sig kvinnor och äldre vara de som är mest rädda när det gäller "trygghet på gatan". Detta kan bero på att tanken på att vara ute efter mörkrets inbrott väcker ängslan hos vissa personer för ett vidare spektrum av missöden (t.ex. olyckor lika väl som brott).

Noot ⁵ Se även IVCS 2000 fråga 300. Internet: <http://www.icvs.nscr.nl>. Se även IVCS rapport, sidan 80.

Varför känner människor sig otrygga när de rör sig i offentliga och halvvoffentliga områden? Graden av rädsla och typen av brott som en person är rädd för är markant olika beroende på kön och ålder. Kvinnor, äldre och handikappade personer är sannolikt mer rädda för brott. De fruktar för sin personliga trygghet och är rädda för gatuvåld och speciellt sexuella överfall. Det är långt mer skrämmande att konfronteras med brott som våldtäkt, som hotar en persons integritet och värdighet, än med förlust av materiella ting. Därför är kvinnor vanligen mer besvärade av denna känsla än män.

Skrämmande eller hemska platser är inte nödvändigtvis platser där brott faktiskt begås. Ändå påverkar rädslan hur människor beter sig när det gäller offentliga utrymmen. Särskilt kvinnor och äldre är mer benägna att använda "undvikandestrategier" som håller dem borta från problematiska områden och situationer. De tenderar att begränsa sina egna aktiviteter på grund av rädsla för brott. Detta beteende har betydelse för grannskapet som även kan leda till ekonomisk nedgång.

Studier av offentliga platser där sexuella överfall har begåtts visar att typen av och kännetecknen för skrämmande platser, till exempel dålig belysning och platser där man kan gömma sig, sammanfaller med förekomsten av brott.

För det första i Nederländerna (RPD, 1985) följt av Österrike och senare också Kanada (Wekerle och Whitzman, 1992) har en tämligen unik "forskningsinriktning" utvecklats: kartläggande studier av de faktiska platser som kvinnor upplever framkallar rädsla. Det var kvinnorörelsen som initierade sådan forskning. Syftet är praktiskt: att förbättra upplevd och faktisk trygghet.

Forskningen utförs på ett utomordentligt praktiskt sätt: en grupp kvinnor undersöker ett flertal platser i staden eller grannskapet. Ofta görs detta två gånger på varje plats: på dagen och efter mörkrets inbrott.

Numera åtföljs de ofta av politiker, polis, belysningsexperter, stadsplanerare och experter på stadsunderhåll. Ibland görs planer för förbättringar upp på plats: forskning, handling och samordning blir ett under dessa offentliga (brotts) granskningar. Följande är en sammanfattning av de faktorer som oftast nämnts:

- 1 Närvaron eller frånvaron av **människor** i området (förbipasserande, användare eller boende).
- 2 Områdets **status** eller funktion, som bestämmer engagemanget hos de personer som vistas i området. Är det till exempel ett offentligt område eller är det ett avgränsat gemensamt område.
- 3 **Sikt**: kan de boende och förbipasserande se vad som händer i offentliga och halvvoffentliga utrymmen?
- 4 **Lätt att övervaka**: kan användarna själva övervaka området ordentligt (belysning, hinder, oväntade hörn, etc.) och kan de orientera sig i området?
- 5 **Administration och underhåll**: En dåligt underhållen och förfallen miljö är ett tecken på att ingen känner sig ansvarig för området och vad som händer där.
- 6 Graden av mångfald. Stora en-funktionella områden (industribyggnader, kontorskomplex) som är övergivna under större delen av dygnet. Dvs. ingen social kontroll finns. Det finns heller ingen övervakning på isolerade sekundära vägar.

Selm (1985) drar liknande slutsatser i en studie av platser som kvinnor tycker framkallar rädsla, det vill säga exakt platser där det inte finns social kontroll:

- 1 platser dit personer endast kommer sporadiskt
- 2 platser där det finns endast få eller inga bostäder
- 3 platser som används mycket lite eller har en otydlig status eller funktion

Alla dessa egenskaper behöver inte föreligga samtidigt.

Selm fann också att kvinnor undviker platser på grund av **närvaron** av vissa personer. Det finns platser som används av personer som framkallar rädsla – drogmissbrukare t.ex. - eller används på ett sätt som framkallar rädsla – exempelvis prostitution. Det senare ger perspektiv åt den ofta prisade effekten av människors närvaro som en garanti för trygghet.

Frågan om kvinnornas uppfattning var berättigade undersöktes också: är de skrämmande platserna som pekats ut också platser där skrämmande händelser inträffar? En jämförelse mellan undersökningsresultaten och polisuppgifter rörande platser där sexualbrott ägt rum (Loef, 1985) liksom med forskningsresultat från Tyskland (Gensch och Zimmer, 1980) visade att **typen** av plats som kvinnor pekar ut som skrämmande faktiskt överensstämmer med typen av platser där våldtäkt och sexuella överfall äger rum.

Sammanfattning

Not ⁶

Enligt denna tyska studie ägde bara 30% av våldtäkterna rum utanför hemmet, medan det är känt att många våldtäkter (42%) begås av personer som offret känner (Metz och Ripkema, 1979). Denna statistik väcker frågan om kvinnor snarare borde frukta personer som de känner från hemmet än främlingar på gatan.

Tre faktorer kan urskiljas som kännetecken på en "plats som är osäker eller som framkallar rädsla":

1 Funktioner som framkallar rädsla

Sannolikheten är större att brott mot enskilda individer inträffar på platser som har kännetecken som framkallar rädsla, t.ex. prostitution eller narkotikamissbruk, eller på platser där vissa typer av nöjen eller aktiviteter drar till sig människor som i sin tur framkallar rädsla hos andra. Ett mål för stadsplanering och utformning av städer måste vara att undvika sådana en-funktionella områden. Det kan åstadkommas genom att blanda exempelvis bostäder, nöjeslokaler och butiker. Den sociala kontrollen kan på så sätt förbättras och faktorerna som framkallar rädsla kan bli mindre dominerande. Om det redan finns ett sådant "nöjesområde" är det viktigt att det finns alternativa vägar för gångtrafikanter. Sådana vägar måste vara livligt trafikerade, väl upplysta och lätta att överblicka.

2 Vandalism och dåligt underhåll

Betydelsen av reguljärt underhåll och renlighet kan inte nog understrykas. Den måste vara samordnad och kontinuerlig. Skräp och klotter måste snabbt tas bort och reparationer göras så att de passar till de ursprungliga materialen. Det är viktigt att det offentliga rummet inte förlorar sin karaktär på grund av vanvård, stöter bort medborgare och besökare och uppmuntrar potentiella gärningsmän eftersom de får känslan av att ingen bryr sig (Parker, 2000). Renligheten hos en plats och i hur gott skick den är påverkar attityder och känslor. Det har visats att genom att höja kvaliteten på underhållet och hur snabbt den sker kan den uppsåtliga skadegörelsen och misskötseln minskas. Platser som är försummade eller dåligt underhållna kan ge ett intryck av fara, eftersom bristen på besittningstagande kan vara ett tecken på ett socialt desorganiserat bostadsområde. En känsla av ägarskap, eller territorialitet, anses ofta vara en viktig faktor när det gäller att göra en plats säkrare. Om de boende känner att området utanför deras dörr inte tillhör dem, kommer de inte att känna ansvar för dess underhåll. Det innebär att utformningen av städerna skall sträva efter att öka känslan av territorialitet.

3 Problematisering av stadsbyggnad

Detta är den tredje faktorn som kännetecknar en "plats som är otrygg eller som framkallar rädsla". Flera faktorer kan orsaka eller öka rädslan för brott på allmänna platser:

Brist på övervakning

Brist på överblick på grund av dålig belysning eller skrymslen och vrår, som skulle kunna vara potentiella gömställen, får människor att känna sig otrygga. Det kan vara en skrämmande upplevelse att passera genom sådana områden eftersom människor har dålig kontroll över situationen (Painter, 1997).

Synliga eller faktiska avgränsningar som skiljer utrymmen med olika ägare åt bör inte hindra synfältet mellan lägenheter eller kontor och allmänna platser. I så fall kan det leda till minskad "social kontroll" vilket kan öka brottsligheten.

Medvetenhet om miljön och förmågan att se och förstå det som sker är viktigt när det gäller att skapa en känsla av kontroll i ett visst läge (Parker, 1997 och Poyner, 1997). Rädslan för brott kan därför minskas genom god belysning, fria synfält och genom att gömställen för gärningsmän elimineras (ILE, 1999). För att öka den personliga tryggheten hos potentiella offer, ska potentiella gärningsmän och deras anletsdrag kunna identifieras på minst 4 meters avstånd.

Isolering – svårigheter att ses av andra

Vissa platser är tysta och isolerade under vissa tider på dygnet. Det gäller industrifastigheter, stora kontorsbyggnader, stationer för kollektivtrafik, affärscentra och parker, liksom parkeringar i flera våningar, gångtunnlar eller halloffentliga utrymmen i bostadshus. Läget kan förbättras om sådana platser är bebodda eller åtminstone övervakade av invånare. Flera funktioner i ett område är därför en viktig faktor för att undvika stora en-funktionella och isolerade områden där det är omöjligt ordna så att man kan ses av andra dygnet runt.

Bostadsfönster som vetter mot allmänna utrymmen har visat sig ha en starkt lugnande effekt på flertalet människor eftersom de ger intryck av att erbjuda tillgång till hjälp vid behov. Viktigare passager för fotgängare, liksom områden kring portarna till hyreshus borde därför kunna ses från bostäder, offentliga byggnader, bilar, osv. Av samma skäl bör inte gemensamma utrymmen i bostadshus ligga i källarplanet eller i isolerade delar av byggnaden.

Om "social kontroll" inte kan åstadkommas bör avskilda områden eller halloffentliga utrymmen kunna stängas av under delar av dygnet (t.ex. parker, järnvägsstationer, gångtunnlar, cykelskjul, lagerutrymmen). Åtminstone bör det vara möjligt att stänga dessa utrymmen.

Huvudtanken är naturligtvis att befolka dessa stigar, leder och utrymmen.

Brist på orientering och alternativa vägar

Att veta var man är och vilken väg man ska gå bidrar till en känsla av trygghet. Vid personlig fara är det viktigt att hitta den snabbaste och kortaste vägen ut. God skyltning är mycket viktig, framför allt i områden med dålig sikt för att försäkra människor om att de kan finna en flyktväg

vid behov. Alternativa vägar, som undviker potentiella fällor, borde också finnas för avlägsna gångleder och vägar genom områden som framkallar rädsla.

Sammanfattning

Internationella brottsofferundersökningen (ICVS, se avsnitt 2) visar att i vissa länder är rädslan för brott och otrygghetskänslor oproportionerligt stora:

De som bor i Katalonien, Australien och Polen var mest oroliga för att vara ute ensamma nattetid. Omkring en tredjedel kände sig mycket eller lite oroliga. Därefter kom invånarna i Portugal, England och Wales". (ICVS, 2000, 80).

Framför allt i länder där känslan av osäkerhet är stark kan det vara meningsfullt att vidta åtgärder och idéerna som skissats ovan antyder vad som kan göras.

4.3 Polisiära initiativ: Secured by Design (Trygghet genom utformning) och holländska polisens märkning för tryggt boende

1989 introducerades programmet "Secured by Design" (SBD) av South-East Region Senior Crime Prevention Officers Conference (SER-SCPOC) i Storbritanien. Planen används idag av de flesta polisstyrkorna i England och Wales. Med tanke på den snabba och kraftfulla spridningen av detta sätt att förnya brottsprevention, har detta initiativ varit en stor framgång.

Nu har varje brittisk polisstyrka tränade specialister kallade Architectural Liaison Officers (ALO's) eller, som i London, Crime Prevention Design Advisors (CPDA's). En beskrivning av deras uppgifter och färdigheter kan studeras i en handbok från Inrikesdepartementet (1997). I denna handbok nämner polisen att den fysiska miljön kan ha betydande inflytande på kriminellt beteende, eftersom brottslingar är beroende av tillfälle, anonymitet, lätt åtkomlighet och snabba flyktvägar.

ALO-poliserna är viktiga för att genomföra Secured by Design. SBD syftar till att aktivt främja införandet av bättre säkerhetsåtgärder Bebyggelser där man har följt polisens anvisningar kan godkännas och få rätt att använda en officiell logotyp eller märkning som en utmärkelse och för marknadsföring. SBD-märkningen delas ut av polisen till nya bostadsområden som har bra brottsförebyggande egenskaper och som kännetecknas som minskar rädsla. Naturligtvis ger detta poliscertifikat mottagarna en marknadsföringsfördel när de säljer eller hyr ut dessa hus. Speciella logotyper finns för: bostadsområden och ombyggnader, bilparkeringar, kommersiella projekt (butiker, hotell, industrifastigheter, kontor och industriparker) och offentliga byggnader. Building Research Establishment (BRE) har utvärderat det brittiska Secured by Design-programmet. I Pascoe (1992; 1993; 1993a) förordas: "en återgång till den större flexibilitet som vissa utformare visade när programmet skapades. Vi anser att i denna och andra studier har de situationella faktorerna identifierats för en gärningsman när han fattar beslut. Det är nu möjligt att bygga en riskmodell där olika mönster av utlösande faktorer kombineras för att fastställa den faktiska risken för inbrott i varje särskild byggnadstyp, läge och layout". Genom att kritisera det bundna formatet i SBD och visa att gärningsmannens perspektiv avsevärt skiljer sig från SBD:s fokus på enkel layout och extra säkerhetsinstallationer (target hardening), stödjer Pascoe faktiskt en holländsk metod.

Den holländska polisens märkning för tryggt boende infördes 1996 över hela landet. Syftet med märkningen var att minska brottsligheten (huvudsakligen inbrott, bilstölder, stöld, vandalism, olägenheter) och rädsla för brott genom utformning av den fysiska miljön, arkitektoniska åtgärder och extra säkerhetsinstallationer (target hardening).

Om man ser närmare på den engelska och den holländska polisens märkning märker man några tydliga skillnader. Även om de liknar varandra på ytan är innehållet i den holländska polisens märkning mycket annorlunda. För att använda Alexanders språk för mönster och analys (Alexander, Ishikawa och Silverstein, 1977), fokuseras den holländska märkningen mer på stadsplanering och utformning av landskapet, tar större hänsyn till gärningsmannens perspektiv (Korthals Altes och Van Soomeren, 1989) och kan användas på ett mer flexibelt sätt när man handskas med områdesspecifika problem och lösningar.

Den arkitektoniska världens språk valdes för att utveckla riktlinjerna för brottsprevention och minskad rädsla. Uppgiften var att utveckla riktlinjer både för hus och för miljö; dvs. både för den arkitektoniska och landskapsplaneringsnivån. Men den holländska metoden skiljer sig från den brittiska Secured by Design-metoden i det avseendet.

Eftersom ett vidare fokus användes, krävdes en bredare teoretisk bas. Denna fanns i det språk för mönster och analys som utvecklades av Christopher Alexander m.fl. på sjuttioalet och den formade strukturen för den holländska märkningen av tryggt boende, medan tidigare forskning och polisens erfarenheter kan ses som innehållet.

Både den brittiska och den holländska märkningen syftar till att aktivera och stödja kunden (från privata investerare och ägare till bostadsrättsföreningar). Det måste vara kunden som kräver att arkitekter och stadsplanerare erbjuder trygghet och säkerhet så långt det är möjligt.

Den nya märkningen utgör bara en hjälp att formulera dessa krav på ett tydligare och mer kontrollerbart sätt. Polismärkning är därmed bara ett medel för att förbättra kommunikationen mellan kunder och arkitekter/planerare.

Den utförliga handboken för den holländska polisens märkning

I arbetet med att sammanställa riktlinjerna i handboken för Märkning av tryggt boende (Korthals Altes och Woldendorp, 1994), identifierades utifrån Alexanders arbete 55 mönster för att utforma element som kunde bidra till att förebygga brott och minska rädsla. Brottsliksom rädsla för brott är inte isolerade handlingar eller känslor, utan kan ses som processer, dvs. ett resultat av en serie spatialt bestämda mönster.

För att passa in i planeringsprocessen och i enlighet med Alexanders exempel har de 55 mönstren, som sammanfattats i handboken, ordnats från storskalig till småskalig nivå. Man kan likna ansatsen i handboken vid ett fallskärms hopp: direkt efter hoppet har man en god överblick över området, men senare avslöjas fler och fler detaljer. I handboken finns flera nivåer där mönster kan urskiljas:

- 1 **distriktsplanering** (distriktets storlek, täthet, höjd och skala, tillträde till distriktet med bil eller cykel);
- 2 **byggnaders layout** (hyreshus, parhus, radhus, innergårdar, inhägnade platser);
- 3 **särskilda funktioner i boendemiljön** (parkering på öppen plats, privata garage, lekplatser, tunnlar och gångtunnlar, busshållplatser, bakgator etc.);
- 4 **de boendes deltagande och ansvar** (grannskapsskötsel, underhåll, bevakning, etc.);
- 5 **byggnaders utformning** (vardagsrummets läge, låga yttertak, huvudingång, extra säkerhetsinstallationer (target hardening), etc.)

Medan polismännen hoppar kan de använda handboken Märkning av tryggt boende som en automatisk säkerhetsanordning, som tvingar dem att utlösa fallskärmen så tidigt som möjligt. Genom att agera för sent – t.ex. genom att bara kontrollera husens extra säkerhetsinstallationer (target hardening) blir det omöjligt att samla tillräckligt många poäng för Märkning av tryggt boende eftersom när man arbetar sig ner genom de fem nivåerna och 55 mönstren måste varje mönster kontrolleras (godkänt: 1 poäng; ej godkänt: 0 poäng). När man väl landat måste ett fastställt minsta antal poäng ha uppnåtts.

I handboken behandlas varje mönster på en sida med hjälp av ett mycket strikt sidformat.

Process

När byggmästare eller bostadsrättsföreningar ansöker om polisens Märkning av tryggt boende måste deras byggprojekt och dess miljö uppfylla vissa krav. Märkningen kan bara användas efter det att polisen har givit sitt tillstånd. Tillståndet kan inte ges för en del av projektet. Det är antingen hela projektet eller inget alls som gäller.

Polisen är naturligtvis inte utformare: de ska inte göra planer, utan de ska kontrollera dem enligt de mönster som sammanfattas i handboken. Därför måste poliser utbildas i att tänka på ett flexibelt sätt, vilket kan vara svårt för en yrkesgrupp som är känd för sitt ganska stela sätt att tänka.

Med stöd av handbokens rigida struktur kan polisen förhandla med arkitekter, planerare och byggmästare. Tillsammans kommer de att finna tillräcklig flexibilitet i handboken. Denna flexibilitet uppnås genom:

- en kombination av ett ganska löst formulerat mål (vad), samt ett konkret utarbetande (hur) för vart och ett av de 55 mönstren. När det råder tvekan om en av de utvecklade riktlinjerna är det alltid möjligt att gå tillbaka till målet och finna en alternativ lösning;
- ett system med baspoäng och extra (bonus) poäng som kan kompensera så att tröskeln för totalpoäng nås;
- relationen mellan olika mönster/sidor som anges i handboken lämnar därmed utrymme för ännu ett sätt att kompensera svaga punkter i en plan eller ett projekt.

En märkning för existerande miljöer

Utifrån erfarenheterna med märkning för nya hus offentliggjordes en andra märkning för befintliga hus och bostadsområden enligt samma principer. Märkningen gör det möjligt för poliser att organisera förhandlingarna om trygghet och säkerhet med alla aktörer, som är inblandade i underhållet av befintliga hus, miljöer och bostadsområden. Eftersom brottsförebyggande arbete i redan existerande miljöer omfattar fler aktörer med starkt egenintresse beslöts att märkningen för befintliga hus skulle brytas upp i tre olika certifikat:

Nivå/certifikat	Aktör/berörd part
1 Bostad	Hushåll som äger eller hyr en bostad
2 Komplex/bebyggelse	Bostadsrättsförening, grupp av ägare
3 Miljö/bostadsområde	Lokala myndigheter

För varje nivå kan därför den lämpligaste, eller potentiellt motiverade, aktören ansöka om ett certifikat. När alla tre certifikaten erhållits för 60 % av bostäderna och 60 % av byggnadskomplexen i ett bostadsområde delar polisen ut Märkning för trygg bebyggelse i ett befintligt område.

Utvärdering av SBD och den holländska polisens märkning

Utvärderingar som gjorts av det brittiska och det holländska programmet visar på mycket goda resultat. Inbrott minskar kraftigt när programmet genomförs i en ny eller befintlig miljö och situationell brottslighet såsom stöld, vandalism och gatuvåld förefaller också minska efter genomförandet. Rädslan för brott minskar också betydligt när programmet för polismärkning används.

Enligt tidigare holländsk forskning oroades dessutom stadsplanerare och arkitekter i första hand av konsekvenserna för de estetiska aspekterna på utformningen. Efter att ha lärt känna handboken och märkningsprocessen har deras oro inte bara försvunnit utan förbytts i acceptans och entusiasm: i ett av de första experimenten påpekade arkitekten att utformningen till och med blev mer sammanhängande efter att han använt sig av riktlinjerna i Polismärkningen för tryggt boende.

Att se dessa typer av märkning som en bra och färdigutvecklad produkt är emellertid sannolikt det största hotet. Efter att ha införts över hela landet är det uppenbart att märkningen är framgångsrik och verkningsfull men efter några år kommer troligen effekterna att börja avklinga på grund av att brottsmönstren ändras, liksom brottslingarnas insikter och arbetsmetoder, för att inte tala om de förändringar i planering, arkitektur och byggmetoder som kommer att äga rum. Det betyder att ett brottsförebyggande initiativ som SBD eller den holländska polismärkningen följer en normal livscykel som alla produkter (Berry och Carter, 1992). När effekterna av ett policyinitiativ har "bottnat" kommer polisledningen att behöva fatta ett väl underbyggt beslut om man ska förlänga produktens liv genom åtgärder såsom förnyad lansering, mer resurser eller förnyelse av programmet.

Ännu bättre skulle det vara att från början definiera märkningen och handboken som början på en process i stället för som en slutgiltig produkt. Processen består av strukturerade förhandlingar mellan poliser och arkitekter/planerare med sikten inställt på att kombinera det bästa i fråga om kunskap och ansträngning från båda sidor för att förebygga brott och minska otrygghet. I det sammanhanget kan det vara bra att tänka på utgångspunkterna för exempelvis den holländska märkningen och handboken:

- forskning om miljöinriktad brottsprevention;
- brottsanalys särskild anpassad efter typer av byggplatser och byggnader;
- beakta brottslingens perspektiv och arbetssätt ("förebyggande intervjuer" med gärningsmän utförda av poliser).

Brottsanalys och intervjuer med gärningsmän måste ses som en viktig del i arbetet med att anpassa SBD och den holländska märkningen till förändringar i den kriminella miljön. Den stora utmaningen är därför inte att "sälja" fler och fler märkningar utan att också utveckla ett system – en kontinuerlig forskningsprocess – så att polisens systematiserade kunskaper om brottsrisker och om gärningsmännens insikter och arbetssätt hela tiden används för att anpassa programmet för märkning. En del av systemet borde vara en noggrann och konstant utvärdering av riskerna i märkta hus och miljöer liksom i icke märkta hus.

Det är tveksamt om polisledningen i det långa loppet kommer att kunna sätta av tillräckligt med energi och expertis för att utveckla det system för underhåll som beskrivits ovan för att utveckla märkningen i takt med att samhället och brottsligheten förändras. På sikt behövs en särskild organisation för denna typ av program för märkning där lokala och regionala myndigheter spelar en större roll.

Andra verktyg

Det är intressant att notera att fler och fler lokala myndigheter i Europa efterfrågar mer generella instrument i arbetet med att beakta trygghets- och säkerhetsfaktorer i den normala lokala byråkratins arbete.

Frågan hur man genomför ett konkret projekt för att bygga bort brott i din stad kan besvaras med hjälp av verktyg som visar hur en bygg- eller planeringsprocess kan organiseras för att ta hänsyn till brottsförebyggande faktorer. Bland exemplen på den typen av verktyg finns:

- Riskbedömningsmodeller, UK Building Research Establishment, försäkringsbolag
- Veilighedeffectrapportage (VER) (rapport om säkerhets- eller brottsbedömning), Nederländerna - Inrikesministeriet
- Förberedande undersökning av den allmänna säkerheten (L'Étude Préalable de la Sécurité Publique (EPSP)), Frankrike

4.4 Europeisk standard för att bygga bort brott

På europeisk nivå förbereds nu ett intressant initiativ: en europeisk standard för att minska brottslighet genom stadsplanering och byggnaders utformning.

Varför standardisering?

Frivilliga överenskommelser mellan länder, institut och människor om vad en produkt eller process är, hur den måste se ut och vad den ska åstadkomma, är viktiga. Därför är standards en central aspekt av den förenade europeiska marknaden. Standardisering kan självfallet också användas bland aktörer som arbetar tillsammans eftersom standardisering underlättar kommunikation mellan deltagare eller berörda parter som arbetar i en process eller med genomförandet av ett projekt, t.ex. inom brottsförebyggande projekt. Standards underlättar därför samarbete genom att processerna blir öppnare. Observera: att följa en standard är något som människor och organisationer gör på helt frivillig basis: "efterlevnad är inte obligatorisk". I mitten av nittioalet beslöts att försöka utveckla en allmän typ av standard - till en del en processtandard. Den måste ta fasta på de möjligheter som lokala och regionala myndigheter, stadsplanerare, arkitekter och byggingenjörer har att minska brott och rädsla för brott tillsammans med polisen, säkerhetsföretag, försäkringsbolag och de boende.

En europeisk standard för att minska brott och rädsla för brott genom stadsplanering och byggnaders utformning: TC 325

CEN (Europeiska standardiseringskommittén) är det officiella ledande organet i arbetet med att ta fram en ny standard. På avstånd kan processen förefalla ganska enkel. Allt som behövs är att skriva en kort text, ca 20 sidor, i vilken det förklaras hur brottslighet och rädsla för brott ska minskas genom stadsplanering och byggnaders utformning. Ändå tar arbetet 5-10 år eftersom full konsensus och godkännande krävs från alla länder och berörda parter i Europa (polis, arkitekter, planerare, säkerhetsrepresentanter och försäkringsbolag). Som vi redan sagt: en standard är en frivillig överenskommelse.

En politisk överenskommelse nås i en officiell kommitté (Teknisk kommitté eller TC) som satts upp för att ta fram en standard. Det verkliga arbetet utförs av experter i arbetsgrupper. I januari 1996 höll Tekniska kommittén 325 i CEN (TC325) sitt första möte i Danmark.

Uppdraget för TC325 är:

"Utveckla Europeiska standards för byggnaders utformning och stadsplanering i syfte att tillhandahålla prestandakrav för att förebygga brott i bostadsområden med ny och befintlig bebyggelse, inklusive lokala butiker, i syfte att säkerställa säkerhet och välbefinnande och minimera rädslan för våld. Standards för byggprodukter och säkerhetsanordningar ingår inte."

Arbetet organiserades i tre arbetsgrupper.

- 1 WG 1 Terminologi. I denna arbetsgrupp koncentreras arbetet på termer och definitioner och stöds av de andra två arbetsgrupperna. Frankrike är ordförande i arbetsgruppen.
- 2 WG 2 Stadsplanering. Nederländerna (Paul van Soomeren, DSP) är ordförande i denna arbetsgrupp.
- 3 I WG 3 Byggnadsutformning av bostäder, butiker och kontor är Storbritannien (Tim Pascoe) ordförande.

Standard för stadsplanering och minskning av brottslighet

Som exempel väljer vi att koncentrera oss på utkastet till standard som tagits fram av WG 2 Stadsplanering.

Målet för WG 2 är att erbjuda dem som arbetar med stadsplanering och miljöbetinga brottsprevention, liksom berörda myndigheter och boende, råd, riktlinjer och checklistor för effektiva insatser med flera organ inblandade när det gäller att minimera risken för brott och rädsla för brott. Observera att texten för den europeiska standarden för brottsprevention genom stadsplanering måste tillämpas i en konkret situation. Det kan t.ex. gälla en ny byggplan i Paris utkanter, en plan för att renovera ett gammalt hamnområde i Amsterdam, eller en plan för stadscentrum i Berlin. Texten är uppdelad i tre huvuddelar:

- Inledningen där tre frågor ställs: var, vad och vem?
- Riktlinjer för utformning - tips för stadsplanerare skulle man kunna säga - för att hjälpa dem som använder standarden.

- Ett processflödesschema som förklarar hur en bra CPTED-process fungerar steg för steg.

Introduktionsfrågor: var, vad och vem?

Även om flera aktörer kan vara involverade är ansatsen alltid enkel i teorin. Den börjar med att besvara tre frågor:

- var? - identifiering av områdets exakta läge och typ av område;
- vad? - identifiering av de problem med brottslighet som förekommer i detta existerande område eller problem som kan komma att uppstå i detta nya område;
- vem? - identifiering av berörda parter som är inblandade i att definiera problemen och att införa åtgärder för att förhindra och minska problemet med brottslighet

När dessa tre frågor har besvarats återstår två viktiga problem att lösa:

- Vilka riktlinjer kan ställas upp för CPTED-strategier och åtgärder som är nödvändiga och genomförbara för att göra ett område säkrare och tryggare.
I standarden identifieras flera riktlinjer för åtgärder som kan vidtas.
- Hur genomförs dessa CPTED-strategier och åtgärder? Hur kommer en samarbetsprocess se ut som alla berörda parter deltar i?

Process

Huvudtanken bakom denna europeiska standard är att en grupp av berörda parter (t.ex. polis, planerare, myndigheter, byggmästare, boende) tillsammans granskar en konkret bygg- eller ombyggnadsplan i t.ex. London, Barcelona eller Amsterdam. Berörda parter diskuterar sedan brottsriskerna och listan över strategier. En projektgrupp, arbetslag eller arbetsgrupp svarar för diskussionen. Ett antal strategier och konkreta åtgärder väljs beroende på utrymme, tid, budget och personliga preferenser. Arbetsgruppen föreslår de slutliga åtgärderna till de representanter för myndigheter som fattar det slutgiltiga beslutet.

I standarden presenteras en steg-för-steg-metod som hjälp och stöd till en effektiv och verkningsfull process för genomförande och utvärdering. Denna processdel i standarden baseras på internationella standards för administration av kvalitetsfrågor (ISO 9000). Ett flödesschema presenteras med de väsentliga stegen t.ex. att de ansvariga myndigheterna formulerar överordnade mål för en plan eller ett projekt. De måste påbörja en process med siktet inställt på att förebygga brott och rädsla för brott i en ny eller redan befintlig miljö. En arbetsgrupp bestående av personer från flera verksamhetsområden bildas med representanter för organisationer som deltar i denna särskilda planerings- och utformningsprocess, om det inte redan finns en sådan grupp. Arbetsgruppen kommer att följa en procedur med sex väl definierade steg:

- *Steg 1: analys;* analysera hur miljön som anges i målformuleringen fungerat med avseende på nuvarande eller framtida åtgärder gällande brottsförebyggande och minskning av rädsla.
- *Steg 2: mål;* arbetsgruppen ska på ett klarare sätt definiera målen och när dessa ska uppnås (projektplan, milstolpar).
- *Steg 3: plan;* arbetsgruppen ska upprätta en plan som innehåller:
  - 1 ett förslag om vad som troligen kommer att hända i en nära framtid om **INGA** åtgärder vidtas för att förebygga brott eller rädsla för brott;
  - 2 strategier som bedöms mest effektiva för att nå de säkerhets- och trygghetsmål som formulerades i steg 2;
  - 3 åtgärder som ska vidtas, inklusive kostnader och förutsedda effekter. Arbetsgruppen ska lägga fram planen för den ansvariga gruppen av myndigheter och samtliga berörda parter.
- *Steg 4: beslut av lokala eller regionala myndigheter;*
- *Steg 5: Genomförande;*
- *Steg 6: Kontroll och tillrättläggande åtgärder;* om problem med brottslighet eller rädsla för brott förekommer på en oacceptabel nivå beslutar myndigheterna om tillrättläggande åtgärder, t.ex. ytterligare brottsförebyggande insatser eller ytterligare ombyggnad av området.

Europeisk standard: slutsatser

Denna standard för att minska brott och rädsla för brott med hjälp av stadsplanering erbjuder användaren:

- idéer om hur man kan ta itu med och förebygga brott genom stadsplanering;
- ett tillvägagångssätt för hur CPTED-processen kan organiseras på bästa sätt.

Än en gång ska det understrykas att en sådan standard INTE är lag och att det inte är obligatoriskt att använda den. Däremot kan en grupp av berörda parter eller lokala och regionala myndigheter som ansvarar för ett faktiskt byggprojekt komma överens om att använda den. Då blir standarden en "frivillig kod" som samtliga inblandade följer. Utarbetande av den europeiska standarden har nu kommit halvvägs och flera europeiska länder deltar (Norge, Sverige, Danmark, Storbritannien, Nederländerna, Belgien, Österrike, Schweiz, Frankrike, Italien och Spanien).

Sammanfattning

Även om man aldrig kan vara helt säker på att standarden faktiskt antas har samtliga EU:s justitie- och inrikesministrar beslutat att på EU-nivå ska det Europeiska nätverket för förebyggande av brottslighet - ett nytt institut i Bryssel - "söka stödja en europeisk standard för minskning av brott med hjälp av stadsplanering och utformning av byggnader, på basis av det arbete som bedrivs i Europeiska standardiseringskommittén (CEN)".

5 Slutsats

Brott och rädsla för brott är allvarliga problem i dagens Europa. Under de senaste årtiondena har nya metoder för att förebygga brott och rädsla för brott (känslor av otrygghet) utvecklats. En metod grundas på erfarenheten att vissa typer av brott, såsom inbrott, bilstölder, gatuvåld, vandalism, mordbrand och stöld liksom rädslan för brott kan minskas genom att påverka brottsfällena i den byggda miljön. Metoden kallas Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) eller Designing Out Crime (DOC).

I det här dokumentet har fyra exempel på metoder presenterats för att införliva CPTED-teori och CPTED-praktik i det dagliga beslutsfattandet i lokala, regionala och nationella organ, vilka är engagerade i arbetet för varje europeisk medborgares grundläggande rättighet enligt Stadgan för Europas städer: att leva i en "trygg och säker stad, så långt som möjligt befriad från kriminalitet, ungdomsbrottslighet och aggression".

- Det första exemplet – brott, rädsla för brott och otrygghet i höghusområden – visade att CPTED ingår som en del i ett miljårdinitiativ i eurotermer för att riva och åter bygga upp och renovera dessa områden. Det är uppenbart att dessa brottsrelaterade problem inte kan lösas av en eller flera enskilda aktörer, vare sig det gäller polisen, lokala myndigheter, bostadsrättsföreningar, boende eller arkitekter och planerare. Partnerskap är en förutsättning för verkningsfulla åtgärder.
- Samma sak gäller för det andra exemplet, nämligen att minska rädslan för brott och känslan av otrygghet. Trots att sambandet mellan rädsla för brott och den faktiska risken att bli utsatt för brott ibland är oklar och till och med saknas utgör rädslan ett samhällsproblem i sig för att det minskar livskvaliteten i städerna (rädsla för att gå ut, undvika platser, etc.). Europeiska undersökningar visar att faktorer såsom "människors närvaro eller frånvaro", "hur ett område används", "synlighet och överblick", "mångfald" och "stadens ledning och skötsel" är viktiga faktorer för att påverka rädsla. Fysiska och tekniska insatser har stor betydelse i det sammanhanget och man kan till och med hävda att rädslan för brott inte är en fråga för polisen utan snarare en fråga för arkitekter, planerare, stadens ledning och pressen. Även här krävs partnerskap för att minska rädslan.
- Detta partnerskap har beaktats fullt ut i nya program och initiativ såsom märkningen Secured by Design (Storbritannien), polisens märkning för tryggt boende (Nederländerna) och den europeiska standarden för minskning av brott och rädsla för brott genom stadsplanering och byggnaders utformning. Dessa metoder för märkning och standardisering är uppenbarligen något mer än den enkla CPTED-ansatsen med enbart extra säkerhetsinstallationer (target hardening). De europeiska polismärkningarna och den europeiska standarden är fullständiga paket som innehåller tekniska, fysiska, sociala och organisatoriska åtgärder för att minska brott och rädsla för brott. Vi anser att detta är den uppenbara vägen att gå.

De europeiska exemplen visar att Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) och Designing Out Crime (DOC) är framgångsrika och verkningsfulla sätt att minska brott och rädsla för brott. CPTED och DOC koncentreras emellertid i första hand på *fysiska åtgärder*. Erfarenheter i Europa – se avsnitten om höghus och rädsla för brott – visar att fysiska åtgärder måste kopplas till *sociala insatser*.

En tredje viktig pelare är, naturligtvis, att *organisera och strukturera partnerskapsprocessen för att minska eller förebygga brottslighet*. Polismärkningarna och den europeiska standarden är exempel på hur processerna för förhandling och genomförande kan struktureras.

Den mest verkningsfulla metoden måste därför vila på tre pelare:

- fysiska ansatser som CPTED och DOC inriktas på arkitektur, stadsplanering, extra säkerhetsinstallationer, etc.
- sociala ansatser inriktas på offer, gärningsmän, väktare, stadens ledning och underhåll, etc.
- organisatoriska ansatser inriktas på att organisera partnerskapsprocessen för att genomföra åtgärder.

Vi har tidigare beskrivit denna ansats som SCRIPT: Situational Crime Reduction In Partnership Theory (Teorin för att i partnerskap minska situationell brottslighet).

Källförteckning

- Alexander, C., Ishikawa, S. and Silverstein, M. (1977) *A pattern language*. New York: Oxford University Press.
- Berry, G. and Carter, M. (1992) *Assessing crime prevention initiatives: The first steps*. London: Home Office, Crime Prevention Unit.
- Cisneros, Henry G. (1995) *Defensible Space: Deterring Crime and Building Community*. Washington, D.C.: U.S. Department of Housing and Urban Development
- Clarke, Ronald V. (ed.). (1997) *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies (Second Edition)*. Albany, NY: Harrow and Heston.
- Clarke, Ronald V. (2001) *Crime Prevention Through Environmental Design*. Paper presented on EU conference in Söndsvall, Sweden.
- Clarke, Ronald V. and Pat Mayhew. (1980) *Designing out Crime*. London: H.M.S.O.
- CLRAE. (1987) *Conference of Local and Regional Authorities of Europe, Local Strategies for the reduction of urban insecurity in Europe*. Barcelona.
- CLRAE. (1997) *Conference of Local and Regional Authorities of Europe, Crime and urban insecurity in Europe: the role and responsibilities of local and regional authorities*. Erfurt.
- Coleman, A. (1985) *Utopia on Trial (vision and reality in planned housing)*. Hilary Shipman, London.
- Cornish, Derek. B. and Ronald V. Clarke. (1986) *The Reasoning Criminal*. New York: Springer-Verlag.
- Crowe, Timothy D. (1991) *Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts*. Boston: National Crime Prevention Institute, Butterworth-Heinemann.
- DOE. (1994) *Planning out Crime Circular 5/94*. HMSO London.
- DETR. (1999) *Towards an Urban Renaissance. Final Report of the Urban Task Force*.
- Gardiner, R.A. (1978) *Design for Safe Neighborhoods*. National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, US Department of Justice, GPO, Washington D.C.
- Gensch, V. en B. Zimmer. (1980) *Gewalt gegen Frauen in Kassel. Arbeitsbericht des Fachbereichs Stadt- und Landschaftsplanung. Gesamthochschule Kassel*
- Hesseling, Rene. (1994) "Displacement: A Review of the Empirical Literature." In: *Crime Prevention Studies*, vol. 3, edited by Ronald V. Clarke. Monsey, NY: Criminal Justice Press.
- Home Office. (1997) *Police Architectural Liaison Manual of Guidance*. Crime Reduction College, York.
- Hough, M. en P. Mayhew. (1982) *Crime and Public Housing (proceedings of a workshop held in September 1980)*. Research and Planning Unit Paper 6, Home Office, London.
- ICVS 2000: Kesteren, J. van. P. Mayhew and P. Nieuwebeerta. (2000) *Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries (Key findings from the International Crime Victims Survey)*. WODC, Ministry of Justice, The Hague.
- ILE (1999) *Guide for crime and Disorder Reduction through a Public Lighting Strategy (Author - K Painter); and Lighting and Crime (Author - K Pease)*. Warwickshire.
- Jeffery, C. Ray. (1971) *Crime Prevention through Environmental Design*. Beverly Hills, CA: Sage.

- Korthals Altes, H.J. en Van Soomeren, P. (1989) *Modus operandi woninginbraken*. Den Haag: Bureau Landelijk Coördinator Voorkoming Misdrijven.
- Korthals Altes, H.J. en Woldendorp, T. (1994) *Handboek Politiekeurmerk Veilig Wonen*. Rotterdam: Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting.
- Kube, E. (1982) *Städtebau, Wohnhausarchitektur und Kriminalität: Prevention statt Reaction*. Kriminalistik-verlag, Heidelberg.
- Loef, C.J. (1985) *Aanranding en verkrachting*. Gemeente Amsterdam, Bestuursinformatie, afd. onderzoek en statistiek. Amsterdam.
- Mayhew, Pat, Ronald V. Clarke, Mike Hough and Anrew Sturman. 1976. *Crime as Opportunity*. Home Office Research Study No. 34. London: H.M.S.O.
- Metz, G. en H. Rijkema (1979) *Mythen en feiten over verkrachting*. Groningen.
- Newman, Oscar. (1972) *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. New York: MacMillan. (Published by Architectural Press, London, in 1973).
- Newman, Oscar. (1996) *Creating Defensible Space*. Washington, D.C.: U.S. Department of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.
- Newman, O. (1973) *Architectural Design for Crime Prevention*. Law Enforcement Assistance Administration. U.S. Department of Justice, GPO, Washington D.C.
- Newman, O. (1975) *Design Guidelines for creating Defensible Space*. GPO, Washington D.C.
- Newman, O. (1979) *Community of Interest*. Doubleday, New York.
- Newman, O. en K. Franck (1980) *Factors Influencing Crime and Instability in Urban Housing Developments*. National Institute of Justice. GPO, Washington D.C.
- Painter, K. and D. P. Farrington. (1997) "The Dudley Experiment". In *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies (Second Edition)*, edited by Ronald V. Clarke. Albany, NY: Harrow and Heston.
- Pascoe, T. (1992) *Secured by Design: A crime prevention philosophy*. Cranfield: Cranfield Institute of Technology.
- Pascoe, T. (1993) *Domestic burglaries: The burglars view*. Garston: Building Research Establishment (BRE Information paper 19/1993).
- Pascoe, T. (1993a). *Domestic burglaries: The police view*. Garston: Building Research Establishment (BRE Information paper 19/1993).
- Parker, J. (1997) *Safe Cities 3: Relationships between Crime, Urban Insecurity and the Built Environment*. Council of Europe International Conference – Crime and Urban Insecurity in Europe: The Role and Responsibilities of Local and regional Authorities. Erfurt, Germany.
- Parker, J. (1997) *Urban Environment and Crime: Some Pointers Towards Policies and Action*. Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities of Europe. Strasbourg, France.
- Parker, J. (2000) *Safer spaces & places: reducing crime by urban design*. Council of Europe international conference on the relationship between the physical urban environment and crime patterns, Szczecin, Poland.
- Pease, K. (1992) "Preventing Burglary on a British Public Housing Estate". In *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies (First Edition)*, edited by Ronald V. Clarke. Albany, NY: Harrow and Heston.
- Poyner, B. (1997) "Situational Crime Prevention in Two Parking Facilities" In *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies (Second Edition)*, edited by Ronald V. Clarke. Albany, NY: Harrow and Heston.
- RPD: Rijkspanologische Dienst (1985) *Maakt de gelegenheid de dader? Een verkennende studie over de kwaliteit van de openbare ruimte in de stad en sociale veiligheid*. Rijkspanologische Dienst, Ministerie van VROM, Staatsuitgeverij The Hague.

- Selm, E. van, A. Lodder, M. Buitenhuis en M. Arkenstein. (1985) Eng op straat. Wageningen.
- Soomeren, P. van (with P. de Savornin Lohman, H. Caron, L. de Savornin Lohman and B. van Dijk). (1987) Gebouwde Omgeving en Criminaliteit, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, The Hague.
- Soomeren, P. van. (1995) Dream, nightmare and awakening. Experiences at the crossroads of town planning, architecture, security and crime prevention. Paper the **The International Forum on Promoting Safer Cities and Secure Housing, September 1995, Tokyo, Japan**
- Soomeren, P. van. (2001) Situational Crime Reduction in Partnership Theory. Proposal to EU Oisin programme. Van Dijk van Soomeren en Partners, Amsterdam.
- Soomeren, P. van and T. Woldendorp. (1996) Secured by Design in The Netherlands. Security Journal, 7, 185-195.
- Wekerle, G. R. and C. Whitzman. (1992) Safe Cities: Guidelines for Planning, Design, and Management, American Planning Association Book Service.

Overall victimisation
Utsatthet för brott

Incidence = number of incidents per 100 inhabitants in 1999
Incidens= antal fall per 100 invånare under 1999

Prevalence = % victimised once or more in 1999
Förekomst = Andel utsatta för brott en eller flera gånger (%) under 1999

Average
Genomsnitt

Australia
Australien

England & Wales

Netherlands
Nederländerna

Sweden
Sverige

Canada
Kanada

Scotland
Skottland

Denmark
Danmark

Poland
Polen

Belgium
Belgien

France
Frankrike

USA

Finland

Catalonia (Spain)
Katalonien (Spanien)